

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННИМ УГРУПОВАННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Фемінізація бідності сприяє пошуку будь-якої праці і засобів покращення свого матеріального стану, навіть без урахування можливих наслідків. У найбільш проблемних країнах зростає кількість сімей, де жінки є головними годувальницями. Ситуація ускладнюється не тільки кризовим станом економіки, але й тим, що процес міграції криміналізується, оскільки виникає такий страшний феномен, як торгівля людьми, громадян країн Центральної та Східної Європи розглядають як товар.

Значну увагу в останні роки було приділено цим питанням і в галузі кримінального права. Так, у Росії проблемі кримінальної відповідальності за торгівлю людьми були присвячені окремі наукові публікації. В Україні цих проблем у своїх роботах торкнулися В.В.Голіна, Н.О.Гуторова, В.Б.Харченко, С.Ф.Денисов, А.М.Орлеан, М.Й.Коржанський. У 2000 р. В.О. Іващенко була захищена кандидатська дисертація «Кримінологічні та кримінально-правові аспекти боротьби з торгівлею жінками та дітьми» [1].

Шляхи вирішення проблеми відповідальності за скоєння злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, які запропоновані багатьма авторами на рівні окремих наукових публікацій, розділів у підручниках, навчальних посібників, а також науково-практичних коментарів до кримінального законодавства, носять багато в чому спірний характер.

Диспозиція ст.149 Кримінального кодексу України достатньо складна, що породжує й різне за своїм змістом тлумачення ряду ознак як серед науковців, так і серед працівників-практиків. Окрім зазначених вище обставин, труднощі полягають і в недосконалості методик викриття та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми.

Актуальність боротьби з торгівлею людьми в Україні на сучасному етапі, а також недостатність наукових досліджень з цієї проблеми й обумовили вибір дослідження.

Метою його є комплексний аналіз протидії злочинним організаціям, які пов'язані з торгівлею людьми; формування науково обґрунтованих шляхів, котрі мають важливе значення для удосконалення правозахисної діяльності.

Для досягнення мети були поставлені такі задачі:

- дослідити механізм скоєння злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми на внутрішньому рівні;
- проаналізувати момент закінчення злочину;
- на підставі проведеного аналізу сформулювати пропозиції щодо удосконалення методів протидії в боротьбі з торгівлею людьми.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку:

- на підставі досліджень – удосконалення шляхів протидії виникненню злочинних організацій, пов'язаних з торгівлею людьми;

– удосконалення методики та механізму викриття злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях.

У статті показано формування методики викриття злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, окреслюються сфери діяльності, де здебільшого скоюються злочини цього виду.

Характерним для терміна «торгівля людьми» є неоднозначне його розуміння. Під торгівлею розуміють:

- 1) работорівлю;
- 2) вивезення на продаж тільки за кордоном;
- 3) продаж людини з метою незаконного вилучення її органів.

Діяння, котрі відповідають змісту поняття: заволодіння – переміщення особи. Іноді під торгівлею людьми розуміють звідництво, prostitucію в межах країни, контрабанду людей та окремі дії по заволодінню людиною, відірвані від інших дій, обов'язкових для торгівлі згідно з наведеною схемою.

Отже, це розуміння не є на сто відсотків вірним, оскільки самі по собі ці явища не мають обов'язкової ознаки для торгівлі людьми, але вони складають низку окремих послідовних дій, які повторюються. Ці злочини, існуючі навіть в межах країни, окреслюють сферу діяльності, де зароджується проблема, яка набирає міжнародного масштабу. А це, в свою чергу, і є ознакою формування сфери діяльності організованої злочинності. Перехід до торгівлі «живим товаром» пояснюється також і складністю її здійснення, неможливого без наявності стійких злочинних зв'язків між співучасниками, в тому числі і тими, що мешкають в різних державах, а також певною проблемою є прикриття їх діяльності корумпованими представниками влади. Тому для організованих злочинних груп та злочинних організацій торгівля людьми стала вельми привабливою сферою діяльності.

Проблема боротьби з організованою злочинністю на сьогодні є однією з найбільш складних як для України, так і для світової спільноти в цілому. За останні роки спостерігаються вкрай негативні тенденції не лише зростання кількості організованих злочинних груп та злочинних організацій, але й посилення їх організованості. Але найбільш проблемною ситуація є в тому, що явища, окремі від торгівлі людьми, в межах країни набирають систематизації. Проституція, корумпованість – це джерело для організованих угруповань, які набувають статусу посередників між замовником та товаром.

Економічні трансформації в Україні супроводжуються негативними тенденціями, криміногенною ситуацією, «підвищенням кваліфікації» організованої злочинності. Це обумовило необхідність вдосконалення основ боротьби з організованою злочинністю у сфері торгівлі людьми. Отже, слід приділити особливу увагу новим методам формування правових засад взаємодії спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю та інших державних органів. Однією з кваліфікуючих ознак торгівлі людьми є вчинення цього злочину організованою групою. Важливим кроком у цьому напрямку стало прийняття Верховною Радою України 30 червня 1993 р. Закону України «Про організаційно-правові підгрунтя боротьби з організованою злочинністю». Іншим дійовим інструментом у протидії ор-

ганізованим формам повинна стати ст.256 Кримінального кодексу, яка передбачає кримінальну відповідальність за сприяння учасникам злочинних організацій та укріття їх злочинної діяльності.

В березні 1998 р. Верховна Рада проголосувала за прийняття Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю України» [8]. Кримінальний кодекс України було доповнено статтями, які стосуються покарання за незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) та за торгівлю людьми. Але справа в тому, що злочини в абсолютній більшості випадків здійснювалися вже за межами України, після того, як люди добровільно були вивезені працювати нібито прибиральницями, офіціантками, хатніми робітницями, продавцями, танцівницями і тільки за кордоном дізналися про те, що мають займатися проституцією, що їх розглядають як товар. Жінки нерідко зазнавали ще й таких видів насильства як психологічний шантаж, відібрання документів, фізичне насильство, погроза здати в поліцію цієї країни. Суттєва проблема ще й у тому, що організована злочинність набула форм та діє шляхами, які поєднують кримінальні угруповання. Результатом вивчення та дослідження ситуації з торгівлею людьми в Україні, яка набула широкого масштабу, стало розуміння необхідності комплексного підходу до боротьби з нею, запобігання скоєння злочинів. Це дає можливість комплексно підійти і до вдосконалення законодавчої бази з цього питання, розглянути цю проблему під іншим кутом, формувати нові методи та форми та вдосконалювати знання працівників правоохоронних органів. Тут важливу роль можуть відігравати питання взаємодії на міжнародному рівні щодо запобігання торгівлі людьми.

Останнім міжнародно-правовим документом щодо протидії торгівлі людьми є Конвенція ООН по боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю та два додаткові протоколи до неї: «Протокол про попередження та запобігання торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми», а також «Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря» [9]. Ця Конвенція та протоколи були відкриті для підписання 12–15 грудня 2000 р. в м. Палермо (Італія). Україна підписала Конвенцію, але з технічних причин поки що не підписала додаткових протоколів до неї. Відповідно до офіційних даних ООН, Конвенцію підписали 124 країни, 81 країна підписала додатковий протокол по боротьбі з торгівлею людьми, особливо жінками та дітьми, 78 країн підписали протокол по боротьбі з нелегальною міграцією. Причини, які зумовили необхідність прийняття нової Конвенції ООН по боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю та додаткових протоколів до неї по боротьбі з торгівлею людьми, набувають форми банку міжнародної комплексної програми запобігання торгівлі людьми. Важливим досягненням Протоколу є формування поняття торгівлі людьми, котре означає здійснення з метою експлуатації вербування чи отримання шляхом погрози, силою чи її застосуванням або іншими формами примушення (викраденням, шахрайством, обманом, зловживанням владою, або використанням вразливого становища, або шляхом підкупу у вигляді платежів чи вигод) згоди особи, яку контролює інша осо-

ба. Таким чином, фактично вперше на міжнародному рівні формується загальновизнана проблема діяльності злочинних організацій, протидіяти яким пропонується за рядом напрямків, де важливим є питання взаємодії власних структур як в межах країни, так і на міжнародному рівні. Поява цього визначення є важливим кроком, оскільки використання помилкових визначень тягнуло за собою формування неадекватних заходів протидії.

Важливою особливістю є співпраця на міжнародному рівні та серйозна увага до захисту постраждалих від торгівлі людьми. Заходи щодо протидії торгівлі людьми запропоновані неурядовим організаціям Всесвітнім Альянсом проти торгівлі жінками (Таїланд) та Міжнародною Юридичною групою (США)[6, с.11, 7, с.44, 12, с.32]. Ними були розроблені Стандарти по наданню гуманітарної допомоги. Останнім часом важливу роль у справі протистояння торгівлі людьми починає відігравати діяльність міжнародних сил по запобіганню та вдосконаленню дій проти організованої злочинності, що здійснює торгівлю людьми. Серед причин поширення торгівлі людьми є як внутрішні, так і зовнішні чинники.

Особливо це стосується українських жінок, котрі шукають будь-яких заробітків та погоджуються на роботу, яка не відповідає їх рівню освіти та кваліфікації.

Розглядаючи проблему торгівлі людьми в глобальному масштабі та дії у цій сфері організованих злочинних груп, цілком закономірним стає висновок, що сучасний етап вдосконалення методів запобігання торгівлі людьми вимагає одночасного вдосконалення існуючого міжнародного законодавства та подальшої розробки нових законодавчих механізмів, які диктуються вимогами часу. Конвенція ООН 1949 р. «Про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацію проституції третіми особами» [3], та, на яку поклалися особливі сподівання щодо вирішення проблеми торгівлі людьми, починаючи з моменту її ратифікації і до нашого часу, продовжує піддаватися досить вагомій критиці. Головна мета Конвенції – запобігання торгівлі людьми – ґрунтується на ідеї, суть якої полягає в тому, що проблему торгівлі людьми можливо вирішити шляхом знищення проституції.

Питання торгівлі людьми вимагає особливих інструментів вирішення проблеми. У першу чергу це пояснюється тим, що торгівля людьми – це проблема, яка не обмежується рамками лише секс-індустрії, але секс-індустрія являє собою не тільки джерело, а в деяких випадках й спосіб існування організованих форм злочинності. Цьому процесові неможливо протидіяти, а необхідно вдосконалювати механізми на міжнародному рівні, запобігати їх негативним наслідкам. Незаперечним є факт, що проституція не зникає, навіть поки отримує статус нелегальної праці; це факт, який можна підтвердити, аналізуючи історичне минуле. Форми організованої злочинності, які розвиваються поруч та намагаються контролювати ці негативні наслідки у корисних цілях, і є певною проблемою, рішення якої потребує механізмів взаємодії щодо запобігання торгівлі людьми, перш за все на міжнародному рівні.

Отже, слід визнати, що поняття та загальна характеристика організованих груп, що займаються торгівлею людьми, постійно змінюється. Класичними з цих форм є такі елементи:

а) кожен із учасників докладає відповідних зусиль, здійснюючи свій внесок у злочинну діяльність організованої структури;

б) дії усіх учасників спрямовані на досягнення загального єдиного результату;

в) ознака стійкості організованої злочинної групи.

Характерними проблемами вдосконалення протидії є визначення нових форм організації злочинних об'єднань, що спеціалізуються на торгівлі людьми. Окрім тих, що випливають з визначень закону, присвяченого правовим основам боротьби з організованою злочинністю, ознаками злочинних об'єднань можна назвати такі, як:

1) чіткий розподіл ролей в злочинному об'єднанні;

2) тенденції до налагодження та підтримування міжнародних злочинних зв'язків;

3) прикриття під виглядом фірм певного профілю;

4) наявність корумпованих зв'язків як в Україні, так і за її межами;

5) легалізація прибутків від торгівлі людьми за межами країни;

6) економічна основа за межами України.

Для виявлення причин, що викликають торгівлю людьми, та умов, які сприяють виникненню організованих груп, треба вдосконалювати аналіз стану злочинності по лінії обслуговування, дані адміністративної практики, повідомлення службових осіб та представників громадськості.

Ретельний аналіз даних щодо обставин вчинення кожного злочину, пов'язаного з торгівлею людьми, дозволяє робити обґрунтовані висновки про умови, що сприяють цим злочинам, детально розглядати питання, які сприяють вдосконаленню протидії торгівлі людьми, і впроваджувати конкретні заходи, як внутрішні, так і зовнішні, для усунення та нейтралізації цієї проблеми. Найбільш ефективними заходами щодо нейтралізації умов, які сприяють торгівлі людьми, є вдосконалення правової пропаганди та роз'яснювальної роботи серед населення.

Першочергове значення для вдосконалення протидії щодо запобігання торгівлі людьми має вирішення внутрішніх факторів. Це перш за все:

– виявлення осіб, від яких можна очікувати злочинів, та профілактична робота з ними;

– активізація оперативно-розшукової роботи, усунення недоліків у боротьбі з торгівлею людьми;

– взаємодія, перш за все на міжнародному рівні, з неурядовими організаціями;

– виявлення працівників шлюбних агенцій та сумнівних фірм, які пропонують працевлаштування за кордоном.

Слід також зазначити, що цей процес потребує високої професійної майстерності, глибоких знань, адаптованих до вирішення питань боротьби зі злочинністю з використанням сил, засобів і методів як в Україні, так і за її межами.

Список літератури: 1. Конвенція про боротьбу із торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами // Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба зі злочинністю та взаємна правова допомога. К., 1998. 2. Бородин С.В., Ляхов Е.Г. Международное сотрудничество в борьбе с уголовными преступлениями. М., 1983. 3. Горенко О. «Балканський полон» // Молодь України. 1998, 16 січня. 4. Левченко К. Соціальні вияви нашкодження стосовно жінок // Проблеми розвитку демократії та забезпечення рівних прав жінок, чоловіків в Україні трансформаційного періоду. К., 1997. 5. Шверченко О., Кагор О. Чи можна заробити в Чехії // Робота та навчання. 1997. №25. 6. «Живий товар» // За матеріалами Міжнародного правозахисного центру «Ла Страда Україна». Я, ти, ми. 1998. №5. 7. Панченко О. Україна – свідомий донор у торгівлі людьми // День. №68. 1998, 11 квітня. 8. Гудорова Н.О. Проблеми кримінальної відповідальності за торгівлю жінками, вчинену організованими групами // Вісник Університету внутрішніх справ. Х., 1999. 9. Аврелий Августин. Исповедь. М., 1997. 10. Зелінський А.Ф. Кримінологія. Навчальний посібник. Х., 2000. 11. Проблемы борьбы с организованной преступностью. М., 1996. 12. Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба зі злочинністю та взаємна правова допомога. К., 1996.

Надійшла до редколегії 26.06.03